

AUTIZM SPEKTRI BUZILISHI BO‘LGAN BOLALAR TASNIFI

Usmanova Nilufar Ilhom qizi

Alfraganus Universiteti Maxsus

pedagogika:Logopediya

yonalishi

Logo 23-1-guruh talabasi

Ilmiy rahbar:Utbasarova Umida Mexmanovna

Alfraganus Universiteti pedagogika va psixologiya kafedrasi v.b.dotsenti PhD

Annotatsiya: *Autizm spektri buzilishi (ASB)-bo‘lgan bolalarning tasnifi, ularning xususiyatlari va rivojlanish darajalari tahlil qilinadi. ASB bolalarining kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishidagi farqlari, shuningdek, ularning turli shakllari ilmiy nuqtayi nazardan ko‘rib chiqiladi. Shuningdek,maqolada autizm spektrining diagnostika va reabilitatsiya jarayonlari haqida ma’lumotlar taqdim etiladi.*

Kalit so‘zlar: *Autizm spektr buzilishi, tasnif, rivojlanishning buzilishi, ijtimoiy moslashuv, nutq buzilishi, kognitiv rivojlanish, terapiya, diagnostika.*

KIRISH

Autizm-bu miya rivojlanishining buzilishi natijasida yuzaga keladigan va ijtimoiy o'zaro ta'sir va muloqotning aniq va har tomonlama yetishmasligi, shuningdek cheklangan ijtimoiy munosabatlar va takroriy harakatlar bilan tavsiflangan kasallik. Ushbu belgilarning barchasi uch yoshdan oldin o'zini namoyon qila boshlaydi.Yumshoq belgilar va alomatlar qayd etilgan shunga oxshash holatlar autizm spektrining buzilishi deb ataladi. Uzoq vaqt davomida autizmga xos bo'lgan alomatlar genetik,kognitiv va neyron darajalarida ishlaydigan umumiy sababdan kelib chiqadi deb ishonishgan. Biroq, hozirgi vaqtda autizm, aksincha, murakkab kasallik bo'lib, uning asosiy jihatlari ko'pincha bir vaqtning o'zida harakatlanuvchi individual sabablar tufayli yuzaga keladi, degan taxmin tobora kuchayib bormoqda. Ko'p jihatdan autizmning rivojlanishi genlar bilan bog'liq, ammo autizm genetikasi murakkab va noaniq bo'lib, u autizm spektrining buzilishining paydo bo'lishiga – ko'plab genlarning o'zaro ta'siriga yoki kuchli ta'sirga ega bo'lgan noyob mutatsiyalarga ta'sir qiladi. Autizm spektrining buzilishi haqida ota-onalarning taxminan yarmi bola 18 oyga yetganida bolaning g'ayrioddiy xatti-harakatlarini sezaдилar va 24 oyga kelib ota-onalarning 80 foizi boladagi o'zgarishlarga e'tibor berishadi. Davolashning kechikishi uzoq muddatli natijaga ta'sir qilishi mumkinligi sababli, agar quyidagi belgilar mavjud bo'lsa, bolani darhol mutaxassisga murojat qilish kerak:

- hayotning 12 oyiga kelib, bola hali gugulamaydi;
- 12 oyga kelib, u imo-ishora qilmaydi (qo'lini narsalarga ishora qilmaydi, xayrlashish uchun qo'l silkitmaydi va hokazo);

- 16 oyga kelib, so‘zlarni talaffuz qilmaydi;
- 24 oyga kelib, u ikki so‘zli iboralarni aytmaydi (exolaliya bundan mustasno);

Biron bir yoshda kelib til yoki ijtimoiy ko‘nikmalarning birdan yo‘qolsa. Tashxis qilishda asosiy omillar yoki mexanizmlarini emas, balki bolaning xatti-harakatlarni tahlil qilishga asoslangan. Autizmda tavsiya etilgan ro‘yxatdagi kamida oltita alomat bo‘lishi kerak, ulardan kamida ikkitasi ijtimoiy o‘zaro ta’sirlarning sifatli buzilishini nazarda tutishi kerak, bittasi cheklangan va takrorlanadigan xatti-harakatlarni tasvirlashi kerak. Alomatlar ro‘yxatida ijtimoiy yoki hissiy o‘zaro munosabatlarning yo‘qligi, nutqdan foydalanishning stereotipik yoki takrorlanadigan tabiati yoki nutqning o‘ziga xosligi va ma’lum tafsilotlar yoki narsalarga doimiy qiziqish mavjudligi bilan belgilanadi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tomonidan nashr etilgan kasalliklarning xalqaro tasnifiga ko‘ra

F84. 0 Bolalar autizmi (bolalar autizmi)

F84. 2 Retta sindromi (Rett sindromi)

F84. 3 Bolalik davridagi parchalanish buzilishi (Childhood Disintegrative Disorder)

F84. 5 Asperger sindromi (Asperger sindromi)

F84. 1 Atipik autizm (Atypical Autism)

F84. 8 Rivojlanishning boshqa asosiy buzilishlari (boshqa pervasive developmental disorders)

F84. 9 Birlamchi rivojlanishning o‘ziga xos bo‘lmagan buzilishlari (Pervasive developmental disorders)

F84. 4 aqliy zaiflik va stereotipik harakatlar bilan birlashtirilgan giperaktiv buzilish (aqliy qaytish va stereotyped harakatlar bilan bog‘liq bo‘lgan haddan tashqari buzilish)

AUTIZMLI BOLALAR BILAN ISHLASH USULLARI

ABA metodologiyasi (xulq-atvorni o‘zgartirish metodologiyasi). Ushbu terapiya usulining vazifasi ikki xil: bolada o‘rganish istagini rivojlantirish va unga o‘rganish mumkinligini tushunishga yordam berish. Metodika jamiyatda ishlashning izchil xulq-atvor istiqboliga ega bo‘lgan yakkama-yakka mash‘g‘ulotlarni o‘z ichiga oladi. Klassik “rag‘batlantirish-javob-natija” modeli ijtimoiylashuv uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni kichik ketma-ket bosqichlarga ajratishni o‘z ichiga oladi. Ushbu bosqichlarning har biri keyingi bosqich joriy etilishidan oldin bola tomonidan o‘rganilishi kerak. Istalgan xatti-harakatlarga erishish uchun ijobiy va salbiy maslahatlar va stimullardan foydalaniladi. Ushbu yondashuv bilan barcha murakkab ko‘nikmalar, shu jumladan nutq, ijodiy o‘yin, ko‘z bilan aloqa qilish qobiliyati va boshqalar kichik bloklarga bo‘linadi. Har bir harakat bola bilan alohida o‘rganiladi, so‘ngra harakatlar zanjirga qo‘shilib, murakkab harakatni hosil qiladi. Pedagog bolaga yordam ko‘rsatishga urinmaydi, balki uning faoliyatini qat’iy boshqaradi. To‘g‘ri harakatlar har safar mustahkamlanadi, noto‘g‘ri harakatlar esa qat’iy jazolanadi.

ABA tizimi doirasida mutlaqo barcha ish usullari faol qo‘llanilishi mumkin –o‘qish, yozish, bo‘yash, yasash. Shu usullar asosida bolalarda t‘og‘ri va xavfsiz xatti-harakatlar

shakllanadi. ABA texnikasining afzalliklari. Texnika tez va aniq natijalarga olib keladi. Bunday holda, bola har qanday vaziyatda va har qanday odamda natijalarni ko‘rsatishi mumkin. Ushbu texnikaning asoschisi Ivar Lovaasning natijalariga ko‘ra, bolalarning taxminan yarmi, ABA usuli bo‘yicha natija olib, oddiy maktabda o‘qishlari mumkin. ABA usuli bo‘yicha korreksion ishlar olib borilgan bolalarning umumiy sonidan 90% ida yaxshilanish kuzatilgan. Xulosa: Autizm spektr buzilishi (ASB)—bu ijtimoiy rivojlanishning buzilishi, kommunikativ qiyinchiliklari (ham nutqiy, ham nutqsiz), atrof olamga qiziqish sohasidagi nuqsonlar, stereotipik xatti-harakatlarning mavjudligi va boshqalar bilan tavsiflanadigan bir qator holatlarni birlashtirgan atamadir. Asperger sindromi bo‘lgan ko‘plab odamlar yaxshi aqliy rivojlanishga, yuqori intellektga ega bo‘lib, turli sohalar bo‘yicha chuqur bilimlarni shakllantiradigan maxsus qiziqishlarga ega. Bunday qobiliyat natijasida ko‘plab sohalarda nihoyatda yuqori yutuqlarga erishish mumkin. Shunga qaramay, ular ijtimoiy va xulq-atvor doirasiga mos kelmaydigan kognitiv qiyinchiliklarga duch kelishlari odatiy hol.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Айрес, Э. Дж. Ребёнок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Дж. Айрес; [пер. с англ. Юлии Даре]. Москва, 2009. 272 с.
2. Акименко, А.К., Бурмистрова, Е.Д., Шипова, Л.В. Основы специальной психологии / [под ред. Л.В. Шиповой]. Саратов: ИЦ «Наука», 2013. 335 с.
3. Аршатская, О.С. Психологическая помощь ребенку раннего
4. возраста при формирующемся детском аутизме / О.С. Аршатская. Москва, 2005. 167 с.
5. Баенская, Е.Р. Помощь в воспитании детей с особым эмоциональным развитием. Младший дошкольный возраст // АЛЬМАНАХ ИКП, 2001.- № 4.
6. Бертынь, Г.П. (совместно с Певзнер М.С., Мареевой Р.А.) Комплексное изучение детей со сложными сенсорными дефектами // Дефектология. 1979. № 4.
7. Белопольская, Н.А. Исключение предметов (Четвертый лишний): Модифицированная психодиагностическая методика: Руководство по использованию. Издательство 3-е, стереотип. - М., 2009.
8. Битова, А.Л., Борисовская, О.Б. Педагогика, которая лечит / А.Л. Битов, О.Б. Борисовская Москва, 2013. 203 с.
9. Большакова, Г.Е. Коррекция сенсорного развития учащихся с тяжелыми множественными нарушениями развития / Г.Е. Большакова. Москва, 2010. 320 с.
10. Блюмина, М.Г. Распространенность, этиология и некоторые особенности клинических проявлений сложных дефектов // Дефектология. 1989, № 3, с. 3-10.
11. Варенова, Т.В. Теория и практика коррекционной педагогики / Т.В. Варенова. Минск, 2003. 245 с.
12. Величковский, Б.М., Зинченко, В. П., Лурия, А. Р. Психология восприятия / Б. М. Величковский, В. П. Зинченко, А. Р. Лурия. Москва, 1973. 412 с.

13. Венгер, Л.А., Пилюгина, Э.Г. Воспитание сенсорной культуры ребёнка от рождения до 6 лет / Л.А. Венгер, Э.Г. Пилюгина, Н.Б. Венгер. Москва, 1988. 144 с.
14. Выготский, Л.С. Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства. -Москва, 1936. 78 с.
15. Обучение и воспитание детей в условиях центра коррекционно развивающего обучения и реабилитации / С.Е. Гайдукевич, В. Гайслер, Ф. Готан, И.Н. Миненкова, Э. Крамер. Минск, 2007. 143 с.
16. Гилберг, К., Питерс, Т. Аутизм: медицинские и педагогические аспекты / К. Гилберг, Т. Питерс [Под ред. Л.М. Шипициной]. Санкт-Петербург, 1998. 124 с.